

Matija Vlačić Ilirik i Dubrovnik

Uz novo magistralno djelo akademika Mije Mirkovića

Dr. Ivan Esih, Zagreb

»Gledajući Matu Balotu iz perspektive njegovih knjiga, poznavajući donekle njegov životni put i znajući njegov kraj, ljude i ponešto njega samoga, dolazimo do uvjerenja, da je on krupna figura hrvatskoga i jugoslavenskoga kulturnog života i uz Matiju Vlačića — najistaknutija istarska ličnost do sada... gromada duboko ukorijenjena u živac-kamen rodnog tla s bokarom živog crvenog cvijeća ljubavi na vrhu...

(Tone Peruško u predgovoru knjizi »Prilozi i poezija Mate Balote«, Pododbor Matice Hrvatske u Rijeci, 1960.)

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu obogatila je našu kulturu prvim djelom svoje vrste, temeljitom monografijom »Matija Vlačić Ilirik« iz pera akademika Mije Mirkovića. Monografija je izašla kao 50-ta knjiga Akademijine serije »Djela« u redakciji predsjednika Grge Novaka s naslovnim crtežom i crtežima Krste Hegeđušića. Djelo ima 562 strane, résumé na njemačkom jeziku na 62 stranice, registar imena, a na kraju su na umjetničkom papiru 44 table s dokumentima iz života i znanstvenog rada Matije Vlačića.

U blizu vjekovnoj izdavačkoj djelatnosti Jugoslavenske akademije Mirkovićevo djelo o Vlačiću predstavlja svakako najviši domet. Najveći slavist svoga vremena Vatroslav Jagić izdao je 1917. godine u Akademiji svoju monografiju »Život i rad Jurja Križanića« na 510 stranica. O drugim krupnim ličnostima naše povijesti (o kraju Tomislavu, Marku Maruliću, Ruđeru Boškoviću) izdala je Akademija prigodne Zbornike, koji su rezultat naučnog rada kolektiva autora. Djelo o Matiji Vlačiću rezultat je dugogodišnjeg sustavnog i akribijskog rada jednoga čovjeka, koji je — osobito poslije Oslobođenja — s nadčovječanskim naporom i udivljenja

vrijednom ljubavlju prema tematici svog istraživanja proučavao ogromnu rukopisnu ostavštinu Matije Vlačića po arhivima i rukopisnim zbirkama knjižnica u Austriji, u SR i DR Njemačkoj, Poljskoj i Francuskoj.

Profesor Ekonomskog fakulteta i glavni tajnik Jugoslavenske akademije Mijo Mirković (pjesnički pseudonim Mate Balota) razvio se u jednog od najvećih naših pjesnika stekavši zasluženu apoziciju »Bard čakavske lirike«, u odličnoga i najplodnijega našega ekonomskog pisca, kulturnog povjesnika i historiozofa, pošto je u mladim svojim godinama za vrijeme školovanja (više u životu negoli u školi) bio i poljodjelac, ribar, mornar, miner, konobar, radnik u metalurškijskoj tvornici u Francuskoj, radnik na željezničkoj pruzi u Čehoslovačkoj, a uporedo s time i publicist i novinar. Velik dio svoga publicističkog, književnog i znanstvenog rada posvetio je svom užem zavičaju Istri, gdje je u doba Prvoga svjetskoga rata bio i urednik jedinoga hrvatskoga dnevnika, puljskoga »Hrvatskog lista«.

Matija Vlačić (1520—1575) Hrvat, podrijetlom iz Labinština, iz jednog od više malih naselja, koja se zovu Vlačići, stekao je znatne zasluge za duhovni napredak evropskog čovječanstva kao izdavač i glavni pisac prve kritičke povijesti kršćanskih crkava davši tako reformatorskim tezama znanstvenu osnovu. Njegova kritika klerikalizma i danas je suvremena i aktuelna. Vlačić je bio niz godina najugledniji i najutjecajniji protestant. Nije doživio, da njegova ideja izvoštiti pobjedu, pa je umro prognan, gladan, odbačen i napušten od svojih moćnih zaštitnika u uboškom domu samostana bijelih gospođa u Frankfurtu na Majni.

Od svoga prvoga članka »Bijeda u Istri«, objavljenog 12. XII. 1917. u »Hrvatskom listu« (Pula) pa preko knjige »Stara pazinska gimnazija« (1950.) pa do ovoga monumentalnog izdanja o Vlačiću brojnim se svojim raspravama i pjesmama odužio Mijo Mirković svojoj Istri, tako da se bez rezerve mogu prihvatiti ocjene Toneta Peruška o Mirkovićevom djelovanju.

Od 16 poglavlja Mirkovićeve djela, od kojih svako zaslužuje priznanje i široku popularnost, odabrali smo jedno (trinaesto) poglavlje iz trećega dijela knjige, koje raspravlja o Vlačićevim odnosima prema domovini, i to njegovu odnosu prema Dubrovniku. U tom poglavlju Mirković prikazuje Crijevićevu studiju o Vlačiću, Odjek Vlačićevih spisa i pisma o Dubrovniku, Dubrovački popis Vlačićevih knjiga, Vlačićev sud o Dubrovniku i na kraju, daje njegovu karakteristiku Dubrovnika iz 1550. godine.

Jugoslavenska akademija svojim bibliografskim izdanjima olakšala je rad domaćim i stranim znanstvenim radnicima u Dubrovniku time, što je izdala djela dr. Mije Brleka »Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku« (1952.) i prof. Stjepana Kastopila »Rukopisi Naučne biblioteke u Dubrovniku« (1954.). Miji Mirkoviću zahvaljujemo, da je obradio na temelju arhivskog istraživanja i poglavlje »Dubrovnik i Vlačić«.

Neobjavljena monografija učenog dominikanca Serafima Crijevića o Matiji Vlačiću nalazi se u 9. svesku Crijevićevih rukopisa »Viri illustres« u knjižnici samostana Male braće u Dubrovniku, a obuhvaća 40 rukopisnih strana. Vjerojatno je lokalni patriotizam diktirao Serafimu Crijeviću (1689—1759), da Matiju Vlačića rodom iz istarskog Labina ubroji među znamenite sinove Dubrovnika i da mu rodno mjesto označi šumetsko Bijelo polje. »Kad je netko iz jugoslavenskih zemalja u 16. vijeku tako znamenita historijska ličnost, što može, mislio je Crijević drugo da bude negoli Dubrovčanin«, piše M. Mirković. Crijević ističe, da su svi Dubrovčani držali Vlačića svojim sugrađaninom. Vlačić je izvještavao dubrovački Senat o svom uspješnom radu na sveučilištu u Wittenbergu i pozivao je Dubrovačane, da prijedu na protestantsku stranu. Kada ga dubrovački Senat nije htio poslušati, Vlačić se tobože odrekao svog dubrovačkog podrijetla.

Prema Vlačićevim pismima, zaključuje Mirković, Dubrovnik je prvi grad kod nas, koji je Vlačić obavještavao, da je on Ilirik, Hrvat. Dubrovnik je Vlačiću bio najbogatiji, najprosuvjećeniji i najznamenitiji grad u njegovoj domovini. Vlačićevi spisi su sigurno dolazili u Dubrovnik i on je s Dubrovčanima imao veze i preko Venecije.

Prema Crijeviću Vlačić je bio oštrouman, učen i predan naukama, bio je slavan mislilac i pisac (vir ingeniosus etc.). Sam Crijević reproducirao je u svom spisu Vlačićeva uče-

nja, on ih doduše označuje kao zabludu, ali nijedno ne opovrgava. Mirković iznosi i svoja nagađanja i zaključke o izvorima, kojima se Crijević služio pri pisanju svoje monografije o Vlačiću. U Crijevićevo doba bilo je u Dubrovniku dosta Vlačićevih pisama. U doba, dok je Vlačić bio živ, godine 1549. došao je u Dubrovnik neki čovjek, koji je širo protestantska učenja, ali mu je rad spriječen. U Stonu je Jero Kaboga proglašen ludim, jer je vršio izgrede protiv rimske crkve i rimskih obreda.

Interes za protestantizam kod Dubrovčana bio je sigurno živ i to zbog razloga, koji navodi Mirković ovim riječima: »Za Dubrovčane, koji su bili ne samo uvijek snalažljivi i sposobni i vrlo uspješni poslovni ljudi, nego i bistri i realni, talentirani mislioci, pisci i umjetnici, nije bilo bez značenja, da su mjesta i zemlje velike robne proizvodnje, trgovine i plovidbe po moru postale protestantske, da Rim, Venecija i Italija ne čine više sav svijet i da se njihova moć i utjecaj u svijetu počinju već da kreću po silaznim stepenicama«. Dubrovčani su shvaćali, da je protestantizam značio idejnu borbu i politički preokret. Vlačić je opet shvaćao ekonomski i kulturni napredak samostalne republike Dubrovnika, pa se stoga i obraćao Dubrovčanima, koji bi ga mogli poduprijeti u ostvarivanju njegovih planova. Za interese, koji su u Dubrovniku skupljali i čitali Vlačićeva djela, izrađen je i specijalni popis Vlačićevih spisa s oznakom, gdje se mogu nabaviti i za koju cijenu.

Vlačić je poslije jednoga pisma Mirka Cigera o širenju protestantizma u Panoniji kritički i realistički tumačio, zašto se Dubrovčani protive luterizmu i »dragom Evangeliju«. Vlačić ističe, da Dubrovčani kao bogati trgovci trguju i s Turcima i s kršćanima cijeloga Sredozemnog mora. »Stoga ja držim, da se Dubrovčani plaše«, piše Vlačić, »da ne bi mogli više prodavati i kupovati kod papista, kad bi prihvatili Krista (t. j. kad bi postali luterani) i tako bi im uginuo dragi bog Mamon, a jedino se za toga boga brine svijet. A kako ne mogu u isto vrijeme služiti Kristu i Mamonu, misle, da je bolje da služe Mamonu i njegovu drugom drugaru bogu Trbuhu, na onaj isti način, kako to sada rade fino i brižljivo naši (t. j. protestantski) mameluci«.

Kraj toga poglavlja urešen je Hegedušićevom vinjetom starog Dubrovnika. Mijo Mirković iza poglavlja o Vlačiću i Dubrovniku analizira Vlačićev pokušaj osnivanja sveučilišta za Jugoslavene u Regensburgu i na kraju ocjenjuje novije sudove znanosti o Vlačiću kao misliocu reformacije.